

РОЗДІЛ X. СУДОУСТРІЙ; ПРОКУРАТУРА ТА АДВОКАТУРА

УДК 347.965

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2022.05.70>

ІНСТИТУТ ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ АДВОКАТА: ІСТОРИЧНИЙ АСПЕКТ

Заборовський В.В.,

*професор, доктор юридичних наук,
професор кафедри цивільного права та процесу
Ужгородського національного університету
ORCID: orcid.org/0000-0002-5845-7535*

Заборовський В.В. Інститут підвищення кваліфікації адвоката: історичний аспект.

У даній статті розкривається сутність професійного обов'язку адвоката щодо підвищення своєї кваліфікації насамперед через призму дослідження етапів його становлення та розвитку.

В рамках даної статті було досліджено етапи становлення та розвитку інституту підвищення кваліфікації адвоката з часу проведення Судової реформи 1864 року до теперішнього часу. Важливу увагу приділено дослідженню щодо зміни ставлення українського законодавця до обов'язку адвоката підвищувати свою кваліфікацію з часів незалежної України.

Аргументується позиція, згідно з якою велике значення кваліфікації адвокатів та її підвищенню надавалося з давніх-давен, але організаційне оформлення інституту професійної адвокатури було юридично оформлено внаслідок проведення судової реформи 1864 року, яка по суті заклала основи компетентної й самоврядної організації адвокатів, зокрема, передбачала функціонування ради присяжних повірених, функціями якої були в тому числі й перевірка кваліфікації її членів. Акцентується увага на тому, що приділялося значення кваліфікації адвоката і в період радянської адвокатури.

Для досягнення поставленої мети, автором були застосовані характерні для правової науки методи. Дослідження проводилося із застосуванням насамперед історично-правового, системно-структурного методу та діалектичного методу пізнання правової дійсності.

На підставі проведеного дослідження, автор доходить висновку, що постійне і безперервне підвищення адвокатами своєї кваліфікації відіграє важливу роль у функціонуванні професійної адвокатури. В той же час, з одного боку, намагання покращити інститут підвищення кваліфікації адвоката, внаслідок чого було прийнято, за невеликий час, ряд редакцій положення щодо підвищення його кваліфікації, а з іншого – не послідовність, часті прийняття нових редакцій мають суттєвий негативний

вплив на даний інститут в цілому, перешкоджаючи належній реалізації його мети.

Ключові слова: адвокатська діяльність; правовий статус адвоката; професійні обов'язки адвоката; підвищення кваліфікації адвоката; етапи становлення інституту підвищення кваліфікації.

Zaborovskyy V.V. Lawyer advanced training institute: historical aspect.

This article reveals the essence of a lawyer's professional duty to improve his qualifications, primarily through the prism of studying the stages of his formation and development.

Within the framework of this article, the stages of the formation and development of the institute for improving the qualifications of a lawyer from the time of the Judicial Reform in 1864 to the present time were investigated. Important attention is paid to the study of changes in the attitude of the Ukrainian legislator to the duty of a lawyer to improve his qualifications during the times of independent Ukraine.

The position is argued, according to which great importance has been attached to the qualification of lawyers and its improvement since ancient times, but the organizational design of the institute of professional advocacy was legally formalized as a result of the judicial reform of 1864, which essentially laid the foundations of a competent and self-governing organization of lawyers, in particular, provided for the functioning council of sworn attorneys, whose functions included checking the qualifications of its members. Emphasis is placed on the importance attached to the qualification of a lawyer during the period of the Soviet bar.

To achieve the goal, the author used methods characteristic of legal science. The research was conducted primarily using the historical-legal, systemic-structural method and the dialectical method of learning legal reality.

On the basis of the conducted research, the author comes to the conclusion that constant and continuous

improvement of the qualifications of lawyers plays an important role in the functioning of professional advocacy. At the same time, on the one hand, efforts to improve the institution of lawyer's qualification improvement, as a result of which a number of revisions of the regulations on the improvement of his qualification were adopted in a short time, and on the other hand, lack of consistency, frequent adoption of new revisions have a significant negative impact on this the institute as a whole, preventing the proper realization of its purpose.

Key words: advocacy; legal status of a lawyer; professional duties of a lawyer; professional development of a lawyer; stages of formation of the institute for advanced training.

Актуальність теми. Важливою складовою правового статусу адвоката [1; 2], поряд із його правами [3; 4], гарантіями [5; 6] та відповідальністю [7] є і його професійні обов'язки [8]. Важливе місце серед таких обов'язків займає обов'язок адвоката підвищувати свою кваліфікацію, сутність якого була предметом нашого наукового дослідження [9; 10; 11]. Закріплення обов'язку адвоката підвищувати свою кваліфікацію пов'язане насамперед із необхідністю підтвердження його професійної складової не тільки на момент набуття вказаного статусу, але і в процесі безпосереднього здійснення адвокатської діяльності та має за мету забезпечити належну реалізацію конституційного права особи на отримання професійної правничої допомоги. Актуальність теми даного дослідження насамперед полягає в тому, що даний інститут відомий з давніх-давен, що вказує на необхідність розкриття основних етапів його становлення на українських теренах.

Аналіз наукових публікацій. Проблема визначення сутності професійного обов'язку адвоката щодо підвищення його кваліфікації була предметом досліджень ряду науковців. Серед вчених, які досліджували окремі аспекти етапів встановлення та розвитку даного інституту, доцільно виокремити праці С.А. Антонюк, Я. Бабенко, М.О. Женіної, С.О. Заяць, Д.В. Кухнюка, В. Мацко, В.В. Петраковського, Р.М. Скриньковського, О.Г. Яновської та інших.

Метою даної статті є розкриття сутності професійного обов'язку адвоката щодо підвищення своєї кваліфікації, зокрема через призму дослідження етапів його становлення та розвитку. Основними **завданнями** автор ставить перед собою: проаналізувати етапи становлення та розвитку інституту підвищення кваліфікації адвоката з часу проведення Судової реформи 1864 року до теперішнього часу; розкрити зміну ставлення українського законодавця до обов'язку адвоката підвищувати свою кваліфікацію з часів незалежної України тощо.

Виклад основного матеріалу. Підвищення професійного рівня адвоката, що спрямоване на безперервне розширення, поглиблення та оновлення його професійних знань, вмінь та навичок (в тому числі здобуття нової кваліфікації чи спеціалізації у певній галузі права або сфери діяльності), забезпечення достатньою інформацією про практику застосування чинного законодавства та його тлумачення є метою підвищення кваліфікації українського адвоката, яка передбачена в діючому на сьогодні Порядку підвищення кваліфікації адвокатів України (нова редакція) [12].

В той же час, велике значення кваліфікації адвокатів та її підвищенню надавалося з давніх-давен. Ми притримуємося тієї позиції, згідно з якою організаційне оформлення інституту саме професійної адвокатури було юридично оформлено внаслідок проведення судової реформи 1864 року. Дана реформа, за влучним твердженням А.В. Меланчук, стала відправною точкою становлення сучасної адвокатури [13, с. 3]. Саме судова реформа 1864 року, як відмічають укладачі Енциклопедичного довідника майбутнього адвоката, заклала основи компетентної й самоврядної організації адвокатів, що і стало базою формування адвокатської професії (адвокати поділялися на дві групи: присяжні повірені, які давали професійну присягу адвокатів, об'єднувалися в корпорації, і приватні повірені, які займалися адвокатською практикою індивідуально. Присяжні повірені відігравали серед адвокатів провідну роль та ними були представники найбільш освіченої частини суспільства [14, с. 13]). На таке професійне об'єднання присяжних повірених (раду присяжних повірених) було покладено адміністративну та дисциплінарну владу відносно адвокатів певного судового округу, в тому числі й щодо перевірки їх кваліфікації. Результатом проведення судової реформи 1864 року, за твердженням О.Г. Яновської, стало те, що на зміну «юридичним знахарям» прийшли високопрофесійні юристи [15, с. 18].

Приділялася увага кваліфікації адвоката і в період радянської адвокатури. Так, в Положенні про адвокатуру СРСР від 16 серпня 1939 року на президію обласної, крайової, республіканської колегії адвокатів покладался обов'язок розробляти та проводити необхідні заходи щодо підвищення в тому числі й юридичної кваліфікації членів колегії [16]. Досліджуючи даний період функціонування адвокатури М.О. Женіна звертає увагу на діяльність комісій з якості, що склалися зазвичай із завідувачів юридичних консультацій та найбільш досвідчених адвокатів. Дані комісії контролювали якість роботи адвокатів та основну увагу приділяли перевіркам адвокатських досьє, аналізу пра-

вильності обраної адвокатом позиції у справі та принциповість у її відстоюванні. Особливий контроль, за твердженням М.О. Женіної, було встановлено за якістю роботи молодих адвокатів, щодо яких проводилися комплексні перевірки після першого року самостійної роботи (вони змушені були відвідувати спеціальні збори, де висвітлювалися недоліки, зловживання, порушення, які допускаються адвокатами під час виконання їх професійного обов'язку) [17, с. 168-169].

Щодо періоду розвитку адвокатури в умовах незалежності української держави, то Закон України «Про адвокатуру» [18] (1992 року) не закріплював за адвокатами обов'язку підвищувати свою кваліфікацію. Обов'язок адвоката надавати правову допомогу клієнтам компетентно, а також вказівка на те, що зважаючи на суспільну значущість і складність професійних обов'язків адвоката, від нього вимагається високий рівень професійної підготовки, фундаментальне знання чинного законодавства та практики його застосування були закріплені тільки в Правилах адвокатської етики (1999 року) [19]. Лише Указом Президента України «Про деякі заходи щодо підвищення рівня роботи адвокатури» від 30 вересня 1999 р. [20], хоч і в супереч положення вищевказаного Закону, Вища кваліфікаційно-дисциплінарна комісія адвокатури була наділена повноваження на встановлення порядку і форм підвищення кваліфікації адвокатів, які вона, як зазначають Д.В. Кухнюк та В.В. Петраковський, реалізувала тільки через 11 років [21, с. 13]. Так, у 2010 році був прийнятий Порядок підвищення кваліфікації адвокатами України [22], який почав діяти з 1 січня 2011 року. Даним Порядком встановлювався період оцінювання підвищення кваліфікації адвокатів у п'ять років, за який він мав отримати не менш ніж 60 залікових балів (та не менше ніж 12 балів кожного року протягом періоду оцінювання), а також передбачалася можливість застосування заходів дисциплінарної відповідальності до адвокатів, які не виконують обов'язки щодо постійного вдосконалення своїх знань та професійної майстерності, вимог вказаного Порядку та рішень КДКА про підвищення кваліфікації адвокатів.

Після прийняття чинного Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» [23] (2012 року), був затверджений і новий Порядок підвищення кваліфікації адвокатів України [24] (2013 року). Даний Порядок покладав обов'язок організувати та проводити заходи з підвищення кваліфікації адвокатів, зокрема, на всеукраїнському та регіональному рівнях на Національну асоціацію адвокатів України та Вищу школу адвокатури НААУ (була створено

тільки 17 грудня 2015 року [25]), тоді як такий обов'язок на регіональному рівні був закріплений за радами адвокатів відповідного регіону (повинні були організувати не менше одного заходу на рік, тривалістю не менше п'яти годин). На відміну від попереднього Порядку, Порядок підвищення кваліфікації адвокатів 2013 року вже встановлював період оцінювання у три роки, протягом якого адвокат мав отримати не менше 30 залікових балів (не менше 10 балів кожного року протягом періоду оцінювання), з яких не менше 6 балів за навчання з питань етики та стандартів професійної діяльності. Враховуючи те, що Законом України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» (п. 4 ч. 1 ст. 21) вже був передбачений обов'язок адвоката підвищувати свій професійний рівень, то Порядок 2013 року закріплював норму про можливість притягнення до дисциплінарної відповідальності адвокатів, які не виконували обов'язок щодо підвищення свого професійного рівня саме в порядку за невиконання або неналежне виконання своїх професійних обов'язків.

Наступним етапом розвитку вітчизняного інституту підвищення кваліфікації адвокатів стало прийняття 14 лютого 2019 року нового Порядку підвищення кваліфікації адвокатів України [26]. На жаль, положення даного Порядку діяли менше року, оскільки були визнані такими, що втратили чинність у зв'язку із затвердженням у новій редакції Порядок підвищення кваліфікації адвокатів України від 21 вересня 2019 року № 111 [27]. Основною метою цієї реформи, як зазначають О.С. Заяць, Р.М. Скриньковський та С.А. Антонюк є чітка та зрозуміла побудова системи цивілізованої конструктивної процедури (ефективного механізму) підвищення кваліфікації адвокатів в Україні, а не просто завуальоване заробляння значних грошей певними псевдооператорами (конкретними особами) таких заходів [28].

Перевагами даного етапу реформування інституту підвищення кваліфікації адвокатів називають:

- суттєве спрощення доступу до інформації, яка безпосередньо пов'язана із відповідними заходами підвищення кваліфікації (насамперед, створено інтернет-платформу Центру акредитації Вищої школи адвокатури Національної асоціації адвокатів України (<http://cpd.hsa.org.ua/>), на якій насамперед розміщена інформація про поточні та постійні акредитовані заходи з підвищення кваліфікації адвокатів, а у розділі «Кабінет адвоката» доступною є інформація, зокрема, про нараховані йому залікові, участь у запланованих заходах, а також щодо виконання вимог про підвищення кваліфікації за відповідний обліковий період);

- запроваджено систему автоматизованого обліку залікових балів адвоката, чим звільнено його (а також ради адвокатів відповідного регіону) від обов'язку ведення паперового такого обліку. Перевагою такого обліку є і суттєве ускладнення можливості здійснення операцій, які пов'язані з маніпулювання нарахування залікових балів;

- спрощення можливості реєстрації адвоката для його участі у заходах підвищення кваліфікації та нарахування відповідних балів за таку участь;

- підвищення вимог до проведення та організації кожного заходу з підвищення кваліфікації [29], рівня статусу «сертифікований лектор», а також вимог до сторонніх операторів;

- впроваджено систему контролю за якістю організації діяльності будь-якого оператора [30] тощо.

Позитивним моментом Порядку від 21 вересня 2019 року, на відміну від попереднього, є дещо розширений перелік можливих видів підвищення кваліфікації адвоката, а також посилення на кількість балів, які він отримує в залежності від обраного виду, що був відсутній в попередній редакції [31].

Завершальним на сьогодні етапом розвитку інституту підвищення кваліфікації українського адвоката стало прийняття 3 липня 2021 року Порядку підвищення кваліфікації адвокатів України (нова редакція) [12].

Висновки. Велике значення кваліфікації адвокатів та її підвищенню надавалося з давніх-давен. Організаційне оформлення інституту професійної адвокатури було юридично оформлено внаслідок проведення судової реформи 1864 року, яка по суті заклала основи компетентної й самоврядної організації адвокатів, зокрема, передбачала функціонування ради присяжних повірених, функціями якої були в тому числі й перевірка кваліфікації її членів.

Приділялася увага кваліфікації адвоката і в період радянської адвокатури. Положення про адвокатуру СРСР 1939 року поклало на колеги адвокатів обов'язок, в тому числі проводити необхідні заходи щодо підвищення юридичної кваліфікації членів колеги. Також передбачалося функціонування комісій з якості, насамперед щодо контролю за професійною діяльністю молодих адвокатів (проводилися комплексні перевірки після першого року самостійної роботи).

Щодо періоду розвитку адвокатури в умовах незалежності української держави, то Закон України «Про адвокатуру» (1992 року) не закріплював за адвокатами обов'язку підвищувати свою кваліфікацію, а про необхідність високого рівня професійної підготовки адвоката йдеться лише в Правилах адвокатської етики

(1999 року). В той же час, Порядок підвищення кваліфікації адвокатами України почав діяти лише з 1 січня 2011 року. Після прийняття Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» (2012 року), був затверджений і новий Порядок підвищення кваліфікації адвокатів України (2013 року). Порядок 2013 року діяв до лютого 2019 року, коли був прийнятий знову новий Порядок підвищення кваліфікації адвокатів, норми якого втратили чинність менше ніж через рік (вересень 2019 року). Завершальним на сьогодні етапом розвитку інституту підвищення кваліфікації українського адвоката стало прийняття 3 липня 2021 року Порядку підвищення кваліфікації адвокатів України (нова редакція).

Все це свідчить, з одного боку, про намагання покращити інститут підвищення кваліфікації адвоката (враховуючи те, що практична реалізація ряду його елементів вказувала на їх неефективність), а з іншого – непослідовність, часті прийняття нових редакцій мають суттєвий негативний вплив на даний інститут в цілому, перешкоджаючи належній реалізації його мети.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Заборовський В.В. Правовий статус адвоката в умовах становлення громадянського суспільства та правової держави в Україні: дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.10. К., 2017. 577 с.
2. Заборовський В.В. Особливості правового статусу адвоката-представника в цивільному судочинстві. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право.* 2015. Вип. 35. Ч. 2., Т. 3. С. 161–168.
3. Заборовський В.В., Фрідманський Р.М. Відповідальність суб'єктів звернення та адвоката в аспекті реалізації права на адвокатський запит. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право.* 2021. Вип. 65. С. 342–347. <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2021.65.62>.
4. Заборовський В.В. Деякі проблемні питання реалізації адвокатом права на опитування осіб за їх згодою. *Сучасні виклики та актуальні проблеми судової реформи в Україні: матеріали Міжнародної наукової конференції (м. Чернівці, 26–27 жовтня 2017 р.).* Чернівці: Технодрук, 2017. С. 251–254.
5. Заборовський В.В., Булеца С.Б., Манзюк В.В. Індемнітет адвоката як одна з основних гарантій адвокатської діяльності. *Порівняльно-аналітичне право.* 2016. № 4. С. 287–291.
6. Заборовський В.В. Свідоцький імунітет адвоката. *Порівняльно-аналітичне право.* 2017. № 3. С. 237–240.

7. Заборовський В.В. Окремі аспекти процедури притягнення адвоката до дисциплінарної відповідальності. *Порівняльно-аналітичне право*. 2014. № 5. С. 408--410.
8. Заборовський В.В., Бисага Ю.М. Професійні обов'язки як необхідний елемент структури правового статусу адвоката. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: *Право*. 2017. Вип. 45. Т. 2. С. 144–151.
9. Заборовський В.В., Фазикош В.Г., Семрак О.С. Підвищення кваліфікації адвоката як один із його професійних обов'язків: загальні положення. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: *Право*. 2022. Вип. 70. С. 444-449. <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2021.70.71>.
10. Заборовський В.В. Підвищення кваліфікації як один з професійних обов'язків адвоката. *Organization of educational process for legal education applicants, innovative teaching methods in higher education institutions of Ukraine and EU: materials scientific and pedagogic Internship proceeding (Frankfurt an der Oder (Republic of Germany), 28 October – 6 December , 2019)*. Frankfurt an der Oder: European University Viadrina Frankfurt (Oder), 2019. P. 64–68.
11. Заборовський В.В. Підвищення кваліфікації адвоката через призму міжнародних стандартів адвокатури. *Science as a basis for the development of modern countries: collection of theses of scientific and methodical reports of international scientific-practical conference (Bratislava (Slovakia), Slovakia, January 27-29, 2022)*, 2022. P. 66–69.
12. Порядок підвищення кваліфікації адвокатів України (нова редакція), затверджений Рішенням Ради адвокатів України від 03.07.2021 № 63. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/vr063871-21#Text>.
13. Меланчук А.В. Адвокатура в Російській Імперії і сучасній Україні (порівняльно-правовий аналіз): автореф. дис. на здоб. наук. ступ. канд. юрид. наук: спец. 12.00.10. Одеса, 2014. 22 с.
14. Енциклопедичний довідник майбутнього адвоката: у 2 ч. / О.Д. Святоцький, Т.Г. Захарченко, С.Ф. Сафулько та ін.; за заг. ред. С.Ф. Сафулька. К.: Видавничий Дім «Ін Юре», 2008. Ч. 1. 616 с.
15. Яновська О.Г. Адвокатура України: навч. посібник. К.: Юрінком Інтер, 2007. 280 с.
16. Положение об адвокатуре СССР, утв. пост. СНК СССР 16 августа 1939 г. СП СССР 1939 г. № 49, ст. 394. URL: istmat.info/node/24232.
17. Женина М. А. Повышение профессионального уровня адвоката как способ предотвращения дисциплинарного правонарушения. *Бизнес в законе*. 2009. № 3. С. 168–171.
18. Про адвокатуру: Закон України від 19 грудня 1992 року № 2887-XII (втратив чинність). *Відомості Верховної Ради України*. 1993. № 9. Ст. 62.
19. Правила адвокатської етики, схвалені Вищою кваліфікаційною комісією адвокатури при Кабінеті Міністрів України від 1 жовтня 1999 року № 6/VI (втратили чинність). URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/MUS128.html.
20. Про деякі заходи щодо підвищення рівня роботи адвокатури: Указ Президента від 30 вересня 1999 р. № 1240/99. *Офіційний вісник України*. 1999. № 39. Ст. 37.
21. Кухнюк Д.В., Петраковський В.В. Підвищення кваліфікації адвокатів України: проблеми нормативного забезпечення. *Адвокат*. 2012. № 8. С. 12–17.
22. Порядок підвищення кваліфікації адвокатами України, затверджений рішенням Вищої кваліфікаційної комісії адвокатури від 3 вересня 2010 р. № V/21- 421 (втратив чинність). URL: <https://vkdka.org/doc-1433/>.
23. Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України від 5 липня 2012 р. № 5076-VI. *Офіційний вісник України*. 2012. № 62. Ст. 17.
24. Порядок підвищення кваліфікації адвокатів України, затверджений Рішенням Ради адвокатів України 16.02.2013 р № 85 (втратив чинність). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/vr085418-13#Text>.
25. РАУ: створено Вищу школу адвокатури НААУ. URL: <https://unba.org.ua/news/947-rau-stvoreno-vishu-shkolu-advokaturi-naau.html>.
26. Порядок підвищення кваліфікації адвокатів України, затверджений рішенням Ради адвокатів України № 20 від 14 лютого 2019 року (втратив чинність). URL: https://unba.org.ua/assets/uploads/legislation/poryadki/2019-02-14-poryadki-20_5ca35aef7a1b9.pdf.
27. Про внесення змін та доповнень до Порядку підвищення кваліфікації адвокатів України та Положення про помічника адвоката: рішення Ради адвокатів України від 21.09.2019. URL: № 111 <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/vr111871-19#Text>.
28. Заяць С.О., Скриньковський Р.М., Антонюк С.А. Підвищення кваліфікації адвокатів України в світлі реалізації принципів організації та діяльності адвокатури. *Problèmes et perspectives d'introduction de la recherche scientifique innovante*.

2019. V. 6. URL: dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/2755/1/74-271-PB_removed.pdf.
29. Світло чи тінь: про новий Порядок підвищення кваліфікації адвокатів. *Юридична газета* 8 липня 2019. URL: <https://yur-gazeta.com/golovna/svitlo-chi-tin-pro-noviy-poryadok-pidvishchennya-kvalifikaciyi-advokativ.html>.
30. Мацко В. Реформа у сфері підвищення кваліфікації адвокатів: чому потрібно забути про стару модель. 2019. URL: <https://unba.org.ua/publications/4386-reforma-u-sferi-pidvishennya-kvalifikacii-advokativ-chomu-potribno-zabuti-pro-staru-model.html>.
31. Бабенко Я. Бали чи знання? Аналіз процедури підвищення кваліфікації адвокатами в Україні. 2019. URL: https://protocol.ua/ua/bali_chi_znannya_analiz_protседuri_pidvishchennya_kvalifikatsii_advokatami_v_ukraini/.